Novotná, Jarmila

Vývoj vysokých škol

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. I, Řada pedagogicko-psychologická. 1981, vol. 30, iss. I16, pp. [103]-126

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/112519
Access Date: 27. 11. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

SBORNÍK PRACÍ FILOZOFICKÉ FAKULTY BRNĚNSKÉ UNIVERZITY
STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS
I 16, 1981

JARMILA NOVOTNÁ

VÝVOJ VYSOKÝCH ŠKOL

POČÁTKY VYSOKÝCH ŠKOL

Chceme-li se zamýšlet nad úlohou vysokého školství v současnosti, je na místě i stručný pohled na konstituování a rozvoj vysoké školy jako instituce v minulosti.

O předchůdkyních vysokých škol můžeme mluvit i v souvislosti s aténskými filozofickými školami. Platónova Akademie, Aristotelovo Lykeion, stoická i epikurejská škola byly završením vzdělávací soustavy epochy helenismu. Přednášela se zde především filozofie, rétorika, aritmetika, geometrie, astronomie, právo a múzické umění.

Proslulým se stalo alexandrijské Múseion, založené počátkem 3. stol. př. n. l. zpočátku jako vědecká instituce vybavená hvězdárnou, zoologickou, botanickou zahradou, pitevnami i bohatě vybavenou knihovnou. Později rozšiřuje svoji funkci a stává se v jistém smyslu vysokou školou. Vynikající úrovně zde dosáhlo rozpracování přírodovědných disciplín, zvláště pak matematiky, stejně jako experimentální a teoretická činnost v oblasti medicíny. Alexandrijské Múseion si uchovalo svůj ráz po celá staletí až do svého zániku po dobytí Alexandrie Araby v r. 642.

Zařízení typu Múseionu v Alexandrii a aténských filozofických škol založil v Římě ve 2. stol. n. l. císař Hadrián. Římské Atheneum se stalo střediskem vědecké práce i přednáškové činnosti v rétorice, filozofii, literatuře a právu.

Předzvěstí speciálního vysokoškolského studia se staly řecké a zejména pak římské právnické a medicínské školy i školy architektury. Plně se však vykrystalizoval nejvyšší typ školského systému ve feudální středověké společnosti.

Jediným nositelem kultury a vzdělanosti ve středověku byla církev. Narušení tohoto monopolu církve v západní Evropě možno pozorovat již od 12. století. Počínající rozvoj řemesla a obchodu od 10. stol. a s tím související rozmach měst se stal hybnou pákou pro formování jejich nezávislosti na vládě biskupů a šlechty. Rodila se světská měšťanská kultura a především jsou zakládány elementární městské školy a rozvíjí se také světské školy pro výuku práva, rétoriky, aritmetiky vydržované vládci bohatých měst.

K obohacení evropského myšlení a vzdělanosti přispěly v nemalé míře

četné překlady arabských knih šířících znalost vysoce rozvinuté vědy Východu i vynikajících děl starověkých učenců.

V atmosféře rozkvětu scholastické filozofie jsou vytvořeny podmínky i pro rozvoj středověkých univerzit. Vznikají v převážné míře sloučením světských odborných škol s církevními katedrálními školami. Zaměření nově zakládaných institucí se odráží i v jejich prvotním názvu — studium generale — škola mající předávat souhrn lidského vědění.

Za první založenou univerzitu na západě je považována univerzita v Bologni (1158). Vyvinula se spojením klášterních škol s odbornou právnickou školou, která zde existovala patrně již od římských dob. Boloňská univerzita byla původně právnická, počátkem 13. století se zde začíná realizovat výuka medicíny.

Pařížská univerzita, pokládaná za typicky středoevropskou univerzitu, získává první královskou chartu uzákoňující její práva již v r. 1200. Vzniká z přímého církevního podnětu ze tří významných pařížských církevních škol. Stala se významným centrem evropské vzdělanosti, pěstujícím na své půdě především filozofii a teologii.

Z bývalé medicinské školy se vyvinula univerzita salermská, povýšená v r. 1224 na univerzitu a přenesená do Neapole. Medicina se rovněž stává výsadou univerzit španělských, zvláště pak univerzity v Salamance. Obě vysoké školy vznikají především královským přičiněním.

Vzorem pro zakládání středoevropských univerzit je hlavně pařížská Sorbonna. Tak vznikají nové univerzity v Praze (1348), v Krakově (1364), ve Vídni (1329), v Budíně (1395), v Lipsku (1409), v Roztoku (1419), ve Wittenberku (1502),[1] rovněž dvě nejstarší anglické univerzity v Oxfordu (1178) a Cambridge (1231).

Všimněme si blíže otázky vzniku pražské univerzity. Poněkud opožděný vývoj středoevropských univerzit vyplýval z pomalejšího vývoje měšťanstva i odlišného postavení církve, která v našich podmínkách byla oproti západním zemím institucí více politickou než kulturní. Na území římskoněmecké říše, českého, polského i uherského království je potřeba vysokých učení vyvolána rozvojem centralizovaných monarchií, jejichž oporou jsou církev, vyspělá města a stále početnější a vzdělanější světské i církevní úřednictvo.

Nejpříznivější společenské i historické podmínky pro vznik první středoevropské univerzity vznikají na území českého království. Byly dány několikerými faktory: velkým počtem studujících na univerzitách v zahraničí, především v Bologni a v Paříži; další pozitivní okolností byla existence velmi vyspělé pražské katedrální školy a několika řádových učilišť; v neposlední řadě je nutno vzpomenout i příznivou polohu Prahy na křižovatce četných obchodních cest, jakož i panovnické schopnosti a mezinárodní přehled Karla IV.

Historikové předpokládají, že papežův souhlas pro zřízení pražské univerzity získal Karel IV. za pobytu v Avignonu v r. 1346.[2] Bula papeže Klimenta VI. z r. 1347 pak ustanovuje „aby v Praze bylo zřízeno „studium

---

[1] Otakar Kádner, Dějiny pedagogiky I, Praha 1909, str. 168.

[2] První pokus o zřízení univerzity v Čechách podnikl Václav II., pokus ztroskotal pro odpor šlechty, která se obávala posílení panovnické i církevní moci.

generale" ... ve všech fakultách a s týmiž právy, jaké mají jiné vysoké školy".[3] Po mnoha dalších opatřeních, nutných k zahájení výuky na vysokém učení pražském, vydává Karel IV. na sněmu české šlechty zakládající listinu pražské univerzity, datovanou 7. dubnem 1348, jež umožňuje „aby naši věrní obyvatelé království, kteří bez přestání lačnějí po plodech věd, nemusili se v cizině doprošovati almužny, ale aby nalézali v království stůl k hostině připravený".[4] O hmotné zabezpečení chodu univerzity se staral pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic, jmenovaný univerzitním kancléřem.

Dovršením založení Karlovy univerzity bylo zřízení univerzitní koleje v r. 1366, nazvané po svém zakladateli „collegium Caroli" — Karolinum. Středověkou univerzitu si nelze bez existence koleje představit, poněvadž právě každodenní styk všech učitelů a žáků jí dává charakteristický ráz a odráží se i v původně chápaném názvu „universitas".

Úměrně k tomu, jak vzrůstal význam pražské univerzity, šířil se její ohlas na celém tehdejším středoevropském teritoriu. Do Prahy přicházelo množství studentů z Anglie, Francie, Lombardie, Uher, Polska a dalších okolních zemí. Dochované písemné materiály umožňují soudit, že vrchol návštěvnosti zaznamenala univerzita v letech 1381—1389, kdy např. počet zápisů na právnické fakultě se pohybuje kolem dvou set ročně a počet bakalářských promocí na artistické fakultě v 1385 dosahuje čísla 245,[5] čímž je vysoce překročen průměr ostatních středoevropských univerzit. I když po letech vrcholné frekvence nastává vlivem nově zakládaných evropských univerzit pokles, zaznamenává pražské vysoké učení až do sklonku 14. století nejvyšší počty posluchačů.

Úloha pražské univerzity v českém národním životě byla nesmírná. Přispěla k rozvoji vzdělanosti, demokratizaci a laicizaci české kultury. Umožnila proniknout systému scholastického učení do českého prostředí, čímž byl vytvořen předpoklad jeho pozdějšího překonávání. Ačkoli je pražská univerzita založena jako církevní instituce, stává se brzy střediskem církevních i společenských reformních snah.

Vyvrcholením snahy o získání národního rázu pražské univerzity je vydání tzv. Dekretu kutnohorského (1409), podle něhož přísluší českému národu při všech univerzitních jednáních tři hlasy a německému národu pouze jeden hlas.

Náboženské třenice, pokračující v 15. století, negativně působí na pražské učení. Postupně zanikají všechny odborné fakulty až na fakultu artistickou, která však pouze živoří. Nové prvky oživení nacházíme od poloviny 16. století. O tom však pojednáme v následující kapitole.

Počátky formování vysokoškolského vzdělání na Slovensku je spjato s celkovým hospodářským, společenským a kulturním vývojem v Uhersku. Zvláštním rysem vysokoškolského vzdělání v Uhersku je skutečnost, že většina studentů navštěvuje zahraniční univerzity, a to nejen před vznikem vlastních vysokých škol na uherském území, ale i po staletí další.

První univerzitu v Uhersku zakládá Ľudovít Veľký v Pětikostelí. Je

---

[3] Stručné dějiny University Karlovy, Universita Karlova, Praha 1964, str. 8.
[4] Josef Cach, Dějiny české pedagogiky I, SPN, Praha 1956, str. 60.
[5] Stručné dějiny University Karlovy, Universita Karlova, Praha 1964, str. 26.

schválená bulou Urbana V. v r. 1367[6] a zaniká v polovině 15. století. Velmi krátkou existenci zaznamenává i univerzita v Budíně, založená v r. 1389 Zigmundem Lucemburským.

Na území Slovenska vzniká první univerzita na návrh ostřihomského arcibiskupa Jana Vitéze. Vzorem pro její organizaci se stává boloňská univerzita. Papež Pavel II. schvaluje její založení bulou z r. 1465, slavnostní otevření bylo provedeno o dvě léta později. Nezachovaly se však doklady umožňující nahlédnout hlouběji do jejího života a organizace. Bohužel i bratislavskou univerzitu potkává podobný osud jako předchozí dvě vysoká učení. Také přesná datace jejího zániku není doložena. Je vzpomenut v darovací listině univerzitní budovy králem Vladislavem z r. 1492. Obnovení snah o znovuzrození univerzity na Slovensku přináší až 17. století.

V 16. a 17. století se studenti ze Slovenska vzdělávali na univerzitách v Praze, Krakově, a na vysokých učeních v Německu.

Vlastní organizace středověkého vysokého učení je obvykle členěna na vnější a vnitřní. Středověká univerzita tvoří samostatnou instituci s vlastním jměním, vlastními statuty a řády. Disponuje právem přijímat odkazy a dary, vytváří si úplnou samosprávu a volí si své hodnostáře. Má své samostatné soudnictví, je osvobozena od daní a poplatků a samozřejmě jí náleží právo vyučovat, přednášet, konat zkoušky a udílet akademické grady.

Do vnější organizace spadá členění *teritoriální,* které je specifikem středověkých univerzit. Je dáno tím, že univerzity ve svých počátcích neměly charakter ryze národní, byly určeny a navštěvovány příslušníky různých národů, což se pochopitelně odrazilo i v jejich organizaci. Např. pařížskou Sorbonu tvořil národ francouzský, normandský, picardský a anglický, pražskou univerzitu národ český, polský, bavorský a saský.

Podle univerzitního statutu stál v čele univerzity rektor, volený valným shromážděním univerzity na roční, později na půlroční období. Rektor spravoval univerzitní jmění, předsedal univerzitnímu soudu a byli mu podřízeni všichni členové univerzity. V jejím řízení a spravování napomáhala rektorovi univerzitní rada, složená ze zástupců jednotlivých univerzitních národů, kteří dosáhli vědecké hodnosti mistra nebo doktora. Obdobné postavení v rámci fakulty zastával děkan. Církevní zájmy zastupoval na středověkém vysokém učení kancléř univerzity.

Vnitřní členění univerzity ve středověku je založeno na jejím dělení na fakulty, přičemž základem vysokého učení byla artistická fakulta, která ovšem není postavena na úroveň ostatních fakult, tvoří pouze přípravu ke studiu a má, jak poukazuje Ot. Kádner,[7] spíše gymnazijní charakter. Zaměřovala se na doplnění všeobecného vzdělání z církevních nebo městských škol. Původním posláním artistické fakulty byla výuka „sedmera svobodných umění". Postupem doby se však pozornost zaměřuje na studium určitých disciplín.

Artistická fakulta se dělila na dva kursy. Po absolvování prvního, nejvýše jeden a půl ročního, získával posluchač nejnižší univerzitní hodnost — bakalářství. Bakalář měl povinnost konat přednášky z lehčích předmětů

---

[6] Vybrané kapitoly z dejín školstva a pedagogiky na Slovensku, Trnava 1917, str. 26.
[7] Otakar Kádner, Dějiny pedagogiky I, Praha 1909, str. 117.

nebo diktovat studentům základní spisy uznávaných autorit. K získání misterského titulu bylo třeba úspěšně složit požadované zkoušky po absolvování dvou až tříletého studia. Úspěšní kandidáti tím získali povolení číst na univerzitě bez jakéhokoliv omezení (na rozdíl od bakalářů). V této fázi se nazývali licenciáty. Misterského (magisterského) titulu nabýval uchazeč po slavnostní misterské promoci.

Absolventi artistické fakulty měli možnost pokračovat ve studiu na třech vyšších fakultách — teologické, právnické a lékařské. Zde mohli získat nejvyšší univerzitní hodnost magisterium, později teologický, právnický nebo lékařský doktorát. Skutečností však bylo, že převážná většina studentů odcházela do praxe s titulem bakaláře, ba v mnohých případech bez dosažení jakéhokoli gradu. Ve středověku nebylo absolvování úplného studia podmínkou pro získání úřadu a dokončení univerzity bylo časově náročnější než dnes: kromě tří až čtyř let strávených na artistické fakultě, trvalo studium medicíny čtyři roky, právnické sedm let a teologické dokonce dvanáct let.

Za nejvyšší fakultu byla považována teologická fakulta. Studium na ní se rozpadalo na dva úseky. První období, asi šestileté, bylo spojeno se získáváním stupně bakaláře teologie. Druhý stupeň, přibližně stejně dlouhý, byl obdobím získávání hodností a vlastní přednáškové činnosti. Vyvrcholením studia bylo udělení doktorátu teologie při slavnostní promoci provázené dvěma velkými disputacemi. Počet doktorů teologie byl velmi nízký. Např. z českých mistrů do konce 14. století jen tři dosáhli této hodnosti.[8]

Charakter středověké výuky se výrazně lišil od dnešního pojetí. Středověké univerzity nebyly vědeckými ústavy, poněvadž ani středověká učenost se nezakládala na vědeckém bádání. Nebylo účelem hledat, tvořit hypotézy a v praxi je ověřovat. Středověk měl pravdu nalezenou. Opírala se o dvě největší autority — Písmo svaté a dílo Aristotela přizpůsobené církevnímu scholastickému učení. Úloha bakaláře či mistra proto spočívala v objasňování již hotové pravdy z předepsaných textů prostřednictvím dedukce a sylogismů.

Hlavní formou výuky na středověkém vysokém učení byla *přednáška* (čtení, lekce).[9] Znamenala skutečně čtení nebo diktování textu a jeho výklad. Nešlo o věcný výklad, spíše o detailní rozbor uměle vytvořených pojmů a o demonstrování třídících a usuzovacích schopností. Bývalo přesně stanoveno, kolik učiva, v jakém pořádku mají mistři v lekci probrat, stejně tak předpisy ukládaly, jak má být text vyložen, co smí být nadiktováno, které části učiva mohou být čteny a které přednášející může reprodukovat zpaměti.

Vedle přednášek byla velmi významnou formou výuky veřejná vědecká bádání čili *disputace* (disputationes). Je v nich možno spatřovat obdobu novodobých seminářů a laboratorních cvičení a možno i říci, že byla tehdejší formou uplatňování teoretické tvořivosti. Disputací se účastnila celá univerzita za předsednictví mistrů. Předsedající mistr měl výklad, na jehož konci vyhlásil určitá tvrzení (these). Proti nim vznášeli mistři argumenty (arguere), a to podle pořadí své důstojnosti. Proti těmto důvodům

---

[8] Stručné dějiny University Karlovy, Universita Karlova, Praha 1964, str. 25.
[9] Karel Galla, Úvod do didaktiky vysoké školy, SPN, Praha 1957, str. 19.

posléze vznášeli své námitky bakaláři (tzv. respondere). Aby i studenti získali cvik ve slovní a myšlenkové pohotovosti, byly konány zvláštní disputace scholárů, jimž předsedali a oponovali zase bakaláři.

Disputace byly také formou veřejné zkoušky při dosažení bakalářské nebo mistrovské hodnosti. Vedly k výcviku pohotovosti argumentace, logického myšlení, usuzování a byly, jak již bylo řečeno, jedinou formou výuky, v níž mohl účastník projevit svobodněji svůj názor, aniž by byl obviněn, že se odchyluje od učení církve.

K přednáškám a disputacím jako základním vyučovacím formám přistupují tzv. *cvičení* (exercitia), v nichž probíhá kontrola vědomostí formou otázek a odpovědí a byla v podstatě nacvičováním disputací. Před vynalezením knihtisku lze hovořit také o formě *pronunciace,* v nichž byly texty i s komentáři diktovány posluchačům, poněvadž opisování textů zvláštními písaři bylo velmi nákladné.

Tolik o vnější formě a organizaci středověké univerzity, s níž vstupuje nejvyšší školská instituce do doby nové.

VYSOKÁ ŠKOLA DOBY NOVÉ

Pro dobu novou jsou charakteristická dvě významná hnutí pronikající do podstatné části evropského kulturního, uměleckého i náboženského života a ovlivňující i evropské vysoké školství.

První z nich je *renesance* čili humanismus. Znamená návrat k antickému životnímu názoru, vystupuje proti scholastice. Je kladně přijímána tehdejšími vládnoucími společenskými třídami církví, šlechtou i bohatým měšťanstvem a je předznamenána změnou charakteru doby a pohledu člověka na svět.

Člověk touží vlastními schopnostmi se ve světě orientovat. Éra renesance zahajuje dobu vynálezů a objevů, výzkumných plaveb, rozvoj matematiky, astronomie, mechaniky, lékařství, přírodních věd i velký zájem o umění a jeho rozvoj. Do této historické epochy můžeme datovat vznik moderního státu a probuzení národnostní myšlenky. Všechny uvedené změny se promítají do pohledu na soudobého člověka: vzniká kult člověka optimistického a všestranně rozvinutého.

Požadavky doby se odrážejí i v obecném názoru na výchovu, jež skutečně vidí svůj cíl ve všestranném rozvoji osobnosti, s vyzvednutím prvků iniciativy a aktivity, v omezení církevního vlivu na výchovu a v základním postavení reálných předmětů a jazykového výcviku (latina, řečtina, hebrejština, mateřský jazyk) v oblasti vzdělání.

Širokého rozmachu v lidových vrstvách dosáhla *reformace,* snažící se obrátit náboženský život křesťanů k původní evangelické prostotě a čistotě.

Počátky reformačního proudu směřují proti renesančnímu úsilí. Přední představitelé reformace — Luther a Kalvín — se dokonce dožadují uzavření dosavadních světských škol, „ježto prý bible sama stačí k úplné blaženosti“.[10] Postupně si přece jenom stoupenci reformace uvědomují, že zastávání podobných názorů a jejich realizace by mohla ohrozit i samu

[10] Otakar Kádner, Dějiny pedagogiky II, Praha 1910, str. 128.

existenci jejich církve, renesance i reformace se spojují v boji proti středověké scholastice. Hlavní propagátor tohoto obratu Lutherův spolupracovník F. Melanchthon byl od r. 1516 profesorem univerzity ve Wittenbergu. Jeho pedagogické činnosti vděčí protestantské vysoké školství v Německu za realizaci opatření v duchu humanismu a reformace. Vyčlenil zde fakultu lékařskou, filozofickou fakultu rozšířil o nové katedry: hebrejštiny a řečtiny, další katedru matematiky a zároveň tzv. pedagogiem, sloužícímu k doplnění vzdělání zájemců o studium na akademii. Melanchtonovy překlady Aristotelových děl zbavily tohoto řeckého filozofa nánosu scholastických dodatků a interpretací.

Důsledkem docenění humanistické vzdělanosti v oblasti vysokého školství je zakládání řady nových evropských protestantských i katolických univerzit: Greifswald (1468), Freiburg (1457), Basilej (1459), Trevír (1473), Mohuč (1477), Tübingen (1477), Wittenberg (1504), Frankfurt (1506). Je však nutno konstatovat, že v obecném pohledu nemůže být vysoké školství postaveno na roveň tehdejšímu kulturnímu rozvoji. Většina z obecně proklamovaných, pregresivních výchovných a vzdělávacích podnětů zůstává na jeho půdě nerealizována.

Prakticky největší vnitřní změny doznaly filozofické fakulty. Větší prostor je otevřen četbě klasiků a filozofii, v níž vedle gramatiky, rétoriky a dialektiky přistupuje praktická etika, psychologie a přírodní vědy.

Jinou změnou na filozofických studiích je počínající specializace vyučujících na některou z disciplín, a to zejména u těch oborů, na jejichž pěstování je v humanismu kladen obzvláštní důraz — gramatiku, rétoriku, poetiku, řečtinu a hejbrejštinu.

Z ostatních fakult univerzit významnou změnu zaznamenává teologická fakulta, poněvadž teologické studium se stává podmínkou k získání kněžského úřadu, nestačí jako dosud pouhé složení zkoušky před biskupy.

Vyučovací metody zůstaly v podstatě beze změny. Přežívá četba a výklad textů, často samoúčelné dispustace, nově se zavádějí pouze praktická řečnická cvičení, což je však jenom obdoba deklamací v antických rétorických školách.

Hlavním nástrojem k překonání katolické krize a posílení celkové moci církve a papeže oslabené reformačním hnutím se stává *jezuitský řád* založený r. 1534. Své protireformační hnutí koncentroval do misií, přímých zásahů do politiky, také však, a to v neposlední řadě, věnuje nesmírnou pozornost oblasti školství, zejména školství střednímu a vysokému. V rámci posledně jmenovaného školského stupně působí pak jezuité především na filozofických a teologických fakultách.

Podařilo se jim do té míry ovládnout školství, že v 17. a 18. století většina středních a vyšších škol v zemích západní a východní Evropy byla v rukou tohoto řádu. Jezuité uměli využít humanismus pro své výchovné cíle, přívržence získávali až do nejmenších podrobností promyšlenou a osvědčenou organizací školství, jakož i pedagogickým mistrovstvím, k němuž přispěla propracovanost metod, snaha o individuální přístup k žáku, větší zřetel ke zvyšování tělesné zdatnosti i obratnosti ve vnějším vystupování. Na druhé straně vypjatý klerikalismus, pěstování pokrytectví, neúměrné ctižádosti, otrocké poslušnosti bez možnosti rozvoje osobní iniciativy, strnulost i metodické stránky vyučování vede k úpadku jezuit-

ského školství a vlastně pokračování středověkého stavu výchovy. Ot. Kádner uvádí: „A tak středověk hlásí se v protireformaci zcela patrně: zas rodí se katolická mystika a koietismus,... rodí se askeze tělesná i duchovní, s níž Loyola dovedl tak obratně sloučiti princip naprosté poslušnosti, rodí se probabilismus a kasuistika, jichž prakticky se využívá v zpovědi jakožto instituci, kterou odtud kněžstvo bude trvale ovládati mysli věřících, rodí se konečně i nové ‚křesťanské' umění a věda v duchu středověké scholastiky".[11]

Usilovným působením jezuitů na Moravě je v r. 1556 založena v Olomouci jezuitská kolej, jíž v r. 1573 císař Maxmilián II. uděluje práva univerzity. Ačkoli byly vytvořeny podmínky pro její plný rozvoj, jezuité — z obavy před zeslábnutím svého vlivu — nemají zájem přeměnit kolej v úplnou univerzitu, dlouhou dobu se skládala z gymnázia, teologické a filozofické fakulty.

Humanistické myšlenky pronikají na půdu Karlovy univerzity velmi pozvolna, v první fázi se rozvíjejí mimo ni. Teprve v první polovině 16. století, prostřednictvím německé reformace, ale zejména v druhé polovině 16. století je možno mluvit o skutečném pronikání humanismu na vysoké učení pražské. V r. 1537 je zde zřízena stolice řeckého jazyka a literatury, nemalý rozvoj oproti dřívějším létům zaznamenávají přírodní vědy zásluhou působení vědeckých osobností, např. astronoma a botanika Tadeáše Hájka z Hájku, lékaře Janka Jesenského, dánského astronoma Tycho de Brahe aj.

To však už Karlova univerzita zápasí s jezuity, přicházejícími do Prahy v r. 1556 a zakládajícími v r. 1562 jezuitskou kolej Klementinum. Útoky jezuitů, podporovaných štědrými mecenáši, se stávají stále častějšími. Pokusy o reformy pražského učení z 2. poloviny 16. století nabývají konkrétnějších podob v souvislosti s formováním protihabsburské opozice. Po jejím prvním vítězství nad Habsburky v r. 1609 je univerzita dána pod dohled protestantských stavů, je realizována vědní specializace profesorů, obnovena právnická a lékařská fakulta a zrušen celibát mistrů.

Mnohá ze zamýšlených opatření nebyla uskutečněna, přesto i uvedené změny znepokojily Habsburky natolik, že v r. 1616 byla jezuitská akademie v Klementinu povýšena na univerzitu.

V r. 1618 dochází k další dějinné události — českému stavovskému povstání. Jedním z prvních opatření povstalecké vlády bylo vypovězení jezuitů ze země a zrušení Klementina. Tragická prohra na Bílé hoře v r. 1620 však zpečetila i osud pražské univerzity. Rok 1654 znamená z rozhodnutí Ferdinanda III. sloučení obou univerzit pod názvem „Universitas Carolo-Ferdinandea". Znamená rovněž naprosté ovládnutí univerzity jezuity, jimž sice pod přímý dozor patří aritistická a teologická fakulta, ve skutečnosti ale ovládají i medicinu a práva. Početná emigrace učitelského sboru do zahraničí, nelítostně prováděná rekatolizace, scholastické zdogmatizování výuky, to vše má za následek prudké snížení počtu profesorského sboru i studentstva a celkový úpadek univerzity.

Stejný osud můžeme vyslovit o celkovém stavu univerzit v této fázi jejich novověkého vývoje. Počáteční obdiv pro antiku mění se ve formalis-

[11] Otakar Kádner, Dějiny pedagogiky II, Praha 1910, str. 128.

mus, šablonovitost a je v ostrém rozporu s pokračujícím vývojem vědy, techniky i umění. Univerzity se stávají místem náboženské nesnášenlivosti a mají konfesijní ráz.

Teprve v 18. století se tato neuspokojivá situace mění k lepšímu. Přináší i na univerzity progresivní myšlenkové proudy, díky nimž nabývají univerzity charakter vědeckých ústavů a stávají se místy skutečného kulturního pokroku. O tento obrat se zasloužil nově vzniklý filozofický směr osvícenství nebo *racionalismus* věřící v sílu a možnosti lidského rozumu, jenž má být vedoucím elementem v lidském myšlení.

Ve všech těchto institucích se začíná uplatňovat zásada volnosti bádání. Věda není považována za hotovou soustavu, kterou je třeba posluchačům výkladem předávat, naopak úkolem univerzit je tvořivě přistupovat k odhalování pravdy. K uvedené základní změně na novodobých univerzitách přistupují koncem 18. století další významné momenty. Filozofická fakulta si postupně vydobývá vedoucí postavení v univerzitní organizaci, zaměřuje se kromě vědecké práce na výchovu učitelů středních škol, teologická fakulta vedoucí postavení naopak ztrácí, rozvoj státní organizace a přírodních věd přispívá k rozšiřování právnického a lékařského studia. Latina, dosavadní výsadní řeč vzdělanců, ztrácí v 18. stol. své postavení, omezuje se ve stále větší míře na teologii a klasickou filologii, roste snaha pěstovat vědu v mateřském jazyku, a tím ji zpřístupnit širším vstvám.

Nově jsou chápána i klasická studia zásluhou *novohumanistického* hnutí, jehož počátky spadají do pol. 18. stol. Na rozdíl od renesančního humanismu přestává se klasickým jazykům učit za účelem napodobování antických literárních památek, ale za účelem třídit jejich prostřednictvím vkus žáka a jeho smysl pro vyrovnanou lidskou harmonii.

Zvlášť výrazně se projevuje vliv novohumanismu od počátku 19. století v Německu, na půdě vysokých škol pak především v činnosti univerzit v Halle (1694) a Göttingenu (1734). Tzv. německý typ univerzit ovlivnil značně i organizaci mnoha dalších univerzit. Zde jsou v plné míře odmítány scholastické vyučovací formy i metody. Mizí deduktivní metoda založená na pracích uznávaných autorit. Velký rozvoj přírodovědného bádání a jeho uvádění na univerzity si vynucuje použití induktivní metody, pozorování a experimentu v seminářích, laboratořích, vědeckých ústavech a klinikách. Všechna zmíněná zařízení jsou považována za samozřejmou a nezbytnou část univerzitního celku, má-li toto fungovat jako středisko intenzívní vědecké práce. Přednášky přestávají mít charakter výkladu určitého textu, zavádějí se volné výklady profesorů souvisejících i s jejich vlastní samostatnou vědeckou činností. Praktická cvičení v seminářích a laboratořích zatlačují středověké disputace.

Racionalistické zaměření *osvícenství* preferuje řídící úlohu státu ve společnosti. Univerzity se tím vymaňují z církevního dozoru a dostávají se pod státní správu. Zčásti je jim ponechána samostatnost ve vnitřní organizaci, volbě univerzitních hodnostářů, udílení hodností, obsazování univerzitních stolic a správě jmění. Stát si však i zde vyhradil právo dozoru. Státní dozor si vynutila i jiná okolnost — zrušení jezuitského řádu v r. 1773, jemuž doposud připadala péče o vyšší školství v katolických zemích.

Obraťme opět pozornost z obecného přehledu na konkrétní stav školství na českém a slovenském území. Osudy Karlovy univerzity jsme opustili

v době, kdy byla svázána jezuitským řádem, jenž znemožňoval jakýkoli pokrok.

Nástup osvícenství a nutnost dát se na cestu rozvoje kapitalistických výrobních vztahů vyžadoval ekonomické a společenské změny uvnitř habsburské říše. Vláda Marie Terezie (1740—1780) a Josefa II. (1780—1790) uskutečňuje budování nové státní organizace opírající se o rozsáhlý byrokratický aparát, pro nějž stát vyžaduje pro sebe oddaných právníků, lékařů, učitelů, knězů. Vyústěním tohoto procesu je zavedení státního dozoru nad univerzitou (1752), jež v počátcích znamená značný krok vpřed. Na pražské a vídeňské univerzitě je přistoupeno k reorganizování zkoušek, nově se dělí učivo, jsou ustanoveni direktoři studií, kteří dohlížejí na činnost univerzitních profesorů, výuka na fakultách se přibližuje potřebám praxe. Na lékařské fakultě jsou zaváděna praktická cvičení, objevují se známky budování laboratoří a odborných ústavů.

Snaha po vybudování centralizovaného státu, germanizace prováděná bez ohledu na národnostní rozdíly států vrcholí za vlády Josefa II., a pro vysoké školství znamená určitá omezení. Ze všech univerzit Rakouska-Uherska zůstávají univerzity v Praze, Vídni a ve Lvově, obsah vyučování je utilitaristicky vyměřen, němčina zavedena jako vyučovací jazyk (kromě teologické fakulty).

Reforma školství zasáhla i olomouckou univerzitu, její fakultu filozofickou a teologickou. Filozofické studium bylo zkráceno na 2 roky, v teologii se rýsuje odklon od dogmatismu. Právnickou fakultu se však zřídit nepodařilo, i když profesura práv je olomoucké univerzitě přiznána od roku 1714. Pro nedůsledné plnění studijních předpisů vlády je univerzita z Olomouce přeložena v r. 1778 do Brna, kde se zkonstituovala do tohoto organizačního složení: filozofická a teologická fakulta, samostatné právnické studium (nikoli na úrovni samostatné fakulty) a chirurgicko-medicínské studium.

Reformou vysokých škol prováděnou Josefem II. byla univerzita v Brně přeměněna v roce 1782 v lyceum a na žádost olomouckého arcibiskupa a magistrátu zpět přeložena do Olomouce. Přichází však doba všeobecného překonávání josefinismu, lyceum je v roce 1827 opět povýšeno na univerzitu (Františkovu) s teologickou, právnickou, filozofickou fakultou a chirurgicko-medicínským učilištěm. Ani tento stav se nestává konečným, neboť v roce 1855 je Františkova univerzita pro nedostatek posluchačů zrušena.[12]

Při sledování dalšího vývoje slovenského školství je nutno předeslat, že po zrušení univerzity v Bratislavě je z podnětu Petra Pázmánya v roce 1635 založena nová univerzita v Trnavě s teologickou a filozofickou fakultou. O třicet let později je vybudována právnická fakulta, která až do roku 1760 netvoří však s univerzitou organický celek. Pro východní části území je v roce 1660 potvrzeno založení univerzity v Košicích.

Osvícenské reformy přinášejí na obě univerzity změny učebního obsahu, zavádění nových organizačních metod a forem, zavádění nových disciplín. Trnavská univerzita byla rozšířena o lékařskou fakultu a v roce 1777 přeložena blíže ke středu země — do Budína. V témže roce se mění univerzita

[12] Dějiny university v Brně, Universita J. E. Purkyně, Brno 1969, str. 5—24.

v Košicích na Královskou akademii s filozofickým a právnickým kursem, později na Právnickou akademii, jež také vzniká v Bratislavě z původní trnavské Královské akademie, vytvořené po přemístění univerzity do Budína. Slovenské území je opět bez stálé vysoké školy, kromě výše jmenovaných přechodných vysokoškolských ústavů a několika bohosloveckých učilišť.

Reakce po Velké francouzské revoluci přináší zostřený státní dozor. O obsazování univerzitních stolic nerozhodují odborné schopnosti, ale náboženské a politické smýšlení. Revoluční rok 1848 znamená uvolnění tohoto stavu a požadavky na reformu rakouských univerzit. Dochází k ní v roce 1849 a má pro další krok vpřed v univerzitním školství zásadní význam. „Odtud teprve se datují alespoň počátky rozvoje rakouských univerzit v duchu nové doby", podotýká Otakar Kádner.[13] Thunova reforma,[14] kodifikovaná v roce 1850, platí prakticky po celých dalších sto let do vydání vysokoškolského zákona z roku 1950. Ruší církevní dozor nad univerzitou, je umožněna volnost v přednášení i ve studiu, filozofická fakulta je postavena na úroveň ostatních fakult. Na právnické fakultě je samostatně studováno právo německé i církevní, dochází ke zkvalitnění personálního obsazení filozofické fakulty, stejně jako pražské a vídeňské lékařské fakulty (tzv. ranhojičské školy jsou v roce 1871 zrušeny).

Po přechodném zvýšení církevního vlivu na rakouské vysoké školství v 50. letech 19. století je možno v 60. a 70. letech konstatovat, že vysoké školy se stávají vskutku státními institucemi. Zákonem z r. 1873 jsou oficiálně zrušena všechna náboženská omezení. Předpoklady pro plný rozmach vědecké práce, vznik nových vědních oborů a jejich specializaci jsou vytvořeny a také plně využity, takže pražská univerzita se v průběhu druhé poloviny 19. století svým významem opět dostává mezi přední evropské univerzity.

První náběhy k modernizaci vyučovacího procesu z 2. poloviny 18. století, o nichž jsme se již zmínili, jsou v hojnější míře uváděny v život i na pražské univerzitě. Vedle seminárních a laboratorních cvičení je výuka na univerzitě výrazně posilněna zakládáním seminářů, knihoven, laboratoří a odborných pracoven.

Mezi vědeckými pracovníky světové úrovně se objevují stále častěji česká jména. Přesto jsou národnostní poměry na univerzitě neutěšené. Až do roku 1848 se zde učí — mimo stolici českého jazyka — téměř výhradně německy a latinsky. Požadavky po jazykové rovnoprávnosti jsou řešeny kompromisem v roce 1882, kdy se zřizují dvě univerzity, německá a česká, s názvem Karlo-Ferdinandova univerzita. V rozporu s historickou skutečností, která přesvědčivě dokazuje, že zakladatel pražské univerzity Karel IV. založil pražské učení pro obyvatele českých zemí, byly po tomto rozhodnutí ponechány německé univerzitě historické památky, univerzitní ústavy a archiv. Česká univerzita zůstává oproti německé v nevýhodě i po stránce hmotného vybavení a početního stavu profesorského sboru. I když její význam díky nadšenému úsilí přednášejících roste — opak je pravdou

---

[13] Otakar Kádner, Vývoj a dnešní soustava školství I, Praha 1929, str. 373.
[14] Reformu z r. 1849 provádí ministr vyučování hrabě Lev Thun.

u německé univerzity — vzniklý stav zůstává nezměněn až do rozpadu Rakouska-Uherska.

Vznik samostatné Československé republiky 28. října 1918 nepřináší ve vnitřní organizační struktuře vysokých škol mnoho významných změn. K nejdůležitějším z nich patří vyčlenění předmětů přírodovědného a matematického charakteru a jejich ustanovení do nově vzniklých přírodovědeckých fakult, zřízených od školního roku 1920/1921. Současně jsou pro ně upraveny rigorózní řády a zavedena hodnost doktora přírodních věd (RNDr.). Ženám byl umožněn přístup na všechny vysoké školy (mimo katol. teologii). Ozývají se hlasy žádající omezit historizující zaměření výuky na právnických a filozofických fakultách a přesunovat těžiště práce vysoké školy z přednášek do seminářů a cvičení na všech typech škol, a tím posílit přípravu pro praktický život.

Zákonem z r. 1920 bylo zrušeno nařízení z r. 1882, jímž byly v Praze zřízeny dvě univerzity. Názvy obou pražských univerzit byly zrušeny a jedině česká univerzita byla prohlášena za pokračovatelku starobylého Karlova učení s právem používat název „Universita Karlova". K nejvýznamnějším činům v oblasti vysokého školství po vyhlášení samostatnosti Čechů a Slováků je zřízení dvou nových univerzit na území státu — v Brně a v Bratislavě.

Založením Masarykovy univerzity v Brně 28. ledna 1919 se uzavřelo padesátileté úsilí českého národa o obnovu univerzity na Moravě a současně bylo uzavřeno pětadvacetileté, komplikované a velmi vleklé jednání za zřízení druhé české univerzity v českých zemích. První zahajuje činnost právnická a lékařská fakulta (škol. rok 1919/20), k nim se později pojí zahájení výuky na filozofické a přírodovědecké fakultě. Ve školním roce 1922/23 funguje Masarykova univerzita jako celek v plném provozu.

V hlavním městě Slovenska vzniká československá státní univerzita místo bývalé Alžbětínské univerzity, otevřené v r. 1914. Vzniká 28. dubna 1919 a dostává název Univerzita Komenského. Zákon sice stanovil, aby byla otevřena ve čtyřech fakultách — právnické, lékařské, přírodovědné a filozofické, ve skutečnosti však nebyla přírodovědecká fakulta za dobu existence buržoazní Československé republiky otevřena.

Hovoříme-li o založení nových univerzit na půdě ČSR, nemůžeme opomenout připomínku, že významnou pomoc po všech stránkách, zejména ale po stránce kádrové, poskytuje oběma vysokoškolským zařízením Karlova univerzita.

V okruhu umělecky zaměřených škol je nařízením vlády z r. 1919 ustanovena Akademie výtvarných umění. Šlo jen o oficiální zavedení názvu, neboť vlastní instituce na úrovni vysoké školy vznikla již v r. 1799 jako malířská akademie. Ostatní typy uměleckých škol zůstávají součástí středního školství. Od r. 1921 jsou zakládány ústavy umožňující učitelům zvýšit si střední vzdělání: pedagogická akademie, škola vysokých studií pedagogických, Státní pedagogická akademie.

Mimo organizačního začlenění k univerzitám vznikají v předmnichovské republice dvě bohoslovecké fakulty, a to Husova evangelická fakulta v Praze (1919) a doplněná a rozšířená katolická Cyrillo-Metodějská bohoslovecká fakulta v Olomouci (1919), jež je pozůstatkem moravské univer-

zity. V Bratislavě je změněna maďarská teologická akademie v československou.

Náš historický přehled dosud zahrnoval vývoj vysokého školství univerzitního směru. V době nové však krystalizuje i nový druh školství – *školství technické*. Důležitost tohoto faktu si zaslouží v dalších řádcích naši pozornost.

Základy novověké technické výchovy se kladly již v renesanci, kdy člověk poznává přírodu a snaží se ji ovládnout. Osvícenství s obrovským rozmachem techniky, vytvářením řady nových oborů, pronikáním kapitalistických vztahů do výroby, si jeho vznik přímo vynucuje. Pro nový a velmi složitý úsek lidské činnosti je třeba důkladného vzdělání pracovníků nejrůznějších profesí, aby byla zajištěna intenzívní výroba v manufakturách a velkodílnách. Univerzity zpočátku tento úkol plnit nemohou. 17. století je pro ně, jak jsme viděli, dobou stagnace, jsou naprosto v zajetí náboženské víry, potřebám praxe velmi vzdáleny.

Fr. Jílek ve své studii[15] uvádí prameny, jež měly určující význam pro vývoj vysokého technického školství. Jsou jimi: vojenské technické školství, školy stavitelství a architektury, učené společnosti, univerzity a konečně zakládání odborného technického školství.

Vojenské školství až do počátku 19. století je spjato se vznikem prvních novověkých technických škol. Ostatně je velmi dobře známo, že už od starověku armáda soustřeďuje zdatné odborníky, kteří by zaváděním moderní techniky zvýšili její vojenskou sílu. Od počátku 18. století jsou zakládány vojenské inženýrské školy pro výchovu armádních techniků všeho druhu. Také stavitelské školy a akademie architektury jsou právem zařazeny mezi stupně vývoje technického školství, poněvadž tato profese vyžaduje množství technických znalostí a kromě toho umění a věda v 17. a 18. století jsou v užším kontaktu než je tomu dnes.

Teoretickou základnu pro technickou práci vytvářejí zpočátku vědecké učené společnosti, zakládané od 17. století takřka v celé Evropě. Když na univerzity ke konci 18. století pronikají přírodní vědy a počínají se zde vyučovat i mnohé technické obory, stávají se i ony významnými pracovišti, kde se rodí četné technické vynálezy, jež se však prakticky využívají v minimální míře. Pokusy o zakládání reálných škol pro mládež měly tuto nesrovnalost odstraňovat a zaměřit výchovu „k zemi, k proudění denního života a také již k výrobě a ke strojům, které ji usnadňují".[16]

Optimální spojení teoretické vyspělosti a odborné zručnosti může poskytnout vysoká škola technická, jejíž vznik přináší 19. století. Je potěšující skutečností, že právě české země sehrály v tomto ohledu ve světovém měřítku velmi důležitou roli. O tomto faktu pojednáme později.

Základy moderního školství technického jsou položeny ve Francii. Od 17. do 19. století si Francie vybudovala přední evropskou pozici zásluhou vynikajícího vojenského inženýrského školství, založeného na existenci mnoha vojenských technických učilišť. K nim se v r. 1747 přidružuje zná-

---

[15] František Jílek, V branách technického školství, sborník Na prahu naší techniky, Praha 1957, str. 41–62.

[16] František Jílek, V branách technického školství, sborník Na prahu naší techniky, Praha 1957, str. 58.

mý ústav „Ecole des ponts et chaussées" (Mostní a silniční škola), odchovávající odborný dorost, a především slavná pařížská „Ecole technique" (1794), jež vybavením i odbornou úrovní učitelských sil zaujala vedoucí postavení ve francouzském technickém školství. Stává se první vysokou technickou školou, ale opět jen s převážně vojenským zaměřením. Z ostatních evropských zemí má bohatou tradici Polsko, kde pokusy o zakládání vojenských technických učilišť se datují až do 17. století. Významná technická škola byla vybudována ve švýcarském Zürichu. V Rusku se technické školství krystalizuje za vlády Petra Velikého. K moskevské matematicko-navigační škole (1701), námořní akademii v Petrohradě (1715) později přibývá zeměměřičské učiliště v Moskvě (1779) a báňské školy v Petrohradě (1774), ale hlavní početní vzrůst technických učilišť spadá do druhé poloviny 19. století.

Rozporná je situace ve Velké Británii, kde se technické školství začíná v plné míře rozvíjet až od druhé poloviny 19. století. Příčinu vidí historikové hlavně v tom, že oblast technického pokroku byla v Británii v rukou soukromých podnikatelů, jež měli větší zájem na udržení svých výrobních tajemství než na zakládání veřejných odborných učilišť.[17]

České a slovenské země hrají v dějinách rozvoje technického školství mimořádně významnou roli. V Čechách jsou od poloviny 17. století zakládány šlechtické vojenské akademie, zvlášť významná je vojenská akademie ve Vídeňském Novém Městě, založená za vlády Marie Terezie. První stavební školou u nás je Pražská stavební huť (1344), soustřeďující se kolem vynikajícího stavitele Matyáše z Arrasu.

Zásluhou úsilí Josefa Christiana Vilenberga, jenž se s moderní vojenskou technikou seznámil přímo na francouzských bojištích, vzniká v roce 1707 v Praze Stavovská inženýrská škola, první svého druhu v Evropě, neboť Francie, i když byla bezesporu evropskou vojenskou velmocí, vlastní inženýrskou školu nemá. Dostává ji až v roce 1748 založením učiliště vojenské techniky v Mezières.

Dalším specifikem pražské stavovské školy, ojedinělým v evropském a možno říci i světovém měřítku, je skutečnost, že ačkoli byl pražský ústav vybudován pro vojenské účely, mění v pozdějších letech orientaci na civilní stavební inženýrství, zejména po přeměně Stavovské inženýrské školy ve Stavovský polytechnický ústav v roce 1803,[18] na němž se vyučovalo stavebnímu, strojnímu a chemickému oboru. V roce 1787 byl spojen na osmadvacetileté údobí s univerzitou, pak znovu osamostatněl. V šedesátých letech 19. století, přesně v r. 1863, je usnesením zemského sněmu povýšen na vysokou školu.

Techniky přebírají organizační členění podle univerzit. Mají všeobecné oddělení, jehož posláním je doplnění vědeckých a odborných znalostí mimo studovaný obor, nebo příprava pro výkon učitelského povolání na vyšších školách. K všeobecnému oddělení se družila odborná oddělení. V roce 1869 je pražská polytechnika rozdělena na německou a českou větev, jež byla v roce 1879 pojmenována na Českou vysokou školu technickou až do roku 1920, kdy po vydání organizačního statutu byla přejmenována na České vysoké učení technické.

[17] Z dějin technické výchovy II, Praha 1971, str. 49—50.
[18] Karel Dvořák, Vznik a vývoj odborného školství, Praha 1969, str. 28.

Historické počátky technického školství na Moravě sahají do počátků 18. století, kdy je v roce 1725 založena v Olomouci akademie, na níž se měly vedle právnických a filozofických předmětů vyučovat inženýrské disciplíny. Po převedení části akademie do Brna (1846—1847) bylo na schůzi zemských stavů rozhodnuto zřídit v Brně technické učiliště, které se má skládat z přípravného kursu, jakési obdoby příštích reálek, a z vlastní technické školy, jež by svým charakterem se blížila vysoké škole.[19] V roce 1850 je vyučování na brněnském technickém učilišti slavnostně zahájeno.

Původní rovnoprávné postavení českého i německého jazyka je zavedením statutu c. k. vysokých škol technických (v r. 1873) potlačeno, avšak česká strana si vynutila zřízení české vysoké školy technické, jejíž činnost byla zahájena, přes značné potíže, v roce 1899 otevřením odboru stavebního inženýrství a o rok později byl otevřen odbor strojního inženýrství. Později k nim přibyl ještě elektrotechnický a chemický odbor. Po ukončení I. světové války, v jejímž průběhu je další rozvoj brněnské techniky znemožněn, nastává opětovný rozmach této instituce, jež v souladu s požadavky doby rozšiřuje dosavadní odbory o nové specializovanější směry i ústavy s odborným vybavením.

Mladá je tradice vysokého technického školství na Slovensku. Početným hlasům požadujícím zřízení slovenské techniky se dostává slyšení v roce 1938 zřízením Vysoké školy technické v Košicích, první a jediné technické školy na Slovensku. Než se mohla práce na košické technice v plné míře rozvinout, byly Košice připojeny k Maďarsku (2. listopadu 1938) a škola přemístěna z Košic nejdříve do Martina a posléze do Bratislavy.

V historickém přehledu počátků technického školství je třeba se alespoň ve stručnosti zmínit o českém a slovenském báňském školství. Je historickou pravdou jestliže řekneme, že v délce jeho trvání mu kromě Saska nemůže konkurovat žádná jiná země v celosvětovém měřítku.

První báňská škola na našem území vznikla v Jáchymově v roce 1716. Můžeme ji právem považovat za školu nejvyšší možné úrovně. Po zániku jáchymovské školy se v přípravě odborných kádrů projevují nedostatky v teoretických znalostech. Je proto přikročeno v roce 1762 k založení katedry báňských věd na pražské univerzitě. Academia Metallurgica, jak se tato instituce nazývá, je první báňskou akademií na světě. Přesto však nemá dlouhého trvání, neboť zřízením podobného zařízení v Banské Štiavnici (viz níže) zaniká.

Zkušenosti získané při formování báňského školství jsou pak plně využity v činnosti báňské akademie v Příbrami, založené v roce 1849. Vzniká jednak v důsledku opětného rozkvětu příbramských dolů, jednak v závislosti na tom, že Maďaři začínají považovat štiavnickou akademii za svůj zemský úřad, čímž se situace nemaďarských studentů na škole značně zkomplikovala. I když od počátku probíhá život na akademii v Příbrami podle vysokoškolských zvyklostí, právního charakteru vysoké školy nabývá až v r. 1894.

Kořeny organizované formy báňského školství na Slovensku sahají do první poloviny 18. století. V roce 1737 vzniká v Banské Štiavnici báňská

---

[19] Vysoké technické školy v Československé republice, SPN, Praha 1957, str. 115.

škola.[20] Zvýšené požadavky praxe vedou v roce 1762 ke zřízení praktické báňské školy v Banské Štiavnici. Z popudu panovníka je v roce 1770 změněna na akademii, společnou pro všechny země rakousko-uherské monarchie. Studium bylo dvouleté, později tříleté, bezplatné a mělo vysokoškolský charakter, včetně praktických a laboratorních cvičení. Vysokou úrovní vědecké práce se štiavnická báňská škola stává celosvětově známou institucí. Zanikla krátce po ukončení I. světové války.

Z ostatních oblastí odborného vysokého školství si připomeňme existenci české vysoké školy zemědělské. Je otevřena při pražské technice. V Praze vzniká odbor zemědělského a hornického inženýrství v roce 1906.

Po vzniku samostatné ČSR nastává v organizačním ustrojení vysokých technických škol ta změna, že dosavadní oddělení nabývají charakter fakult, včetně vlastního profesorského sboru a děkana. Původní všeobecné oddělení dostává název vysoká škola speciálních nauk a má rovněž svého děkana.

V roce 1918 je v Brně založena Vysoká škola zvěrolékařská. Oblast obchodního školství se dočkala své vysoké školy otevřením Vysoké školy obchodní v Praze ve školním roce 1919/20 (organizačně připojena k Vysokému učení technickému). K organizačnímu posunu dochází i u vysokého školství zemědělského: v roce 1920 je otevřen při pražské technice lesnický odbor a připojuje se tak k již existujícímu zemědělskému a hornickému odboru; v Brně vzniká vysoká škola zemědělská o odboru zemědělském v roce 1919.[21]

Celkově lze konstatovat, že možnosti, jež se pro oblast vysokého školství v buržoazní ČSR otevřely, nebyly v praktické činnosti realizovány. Oficiálně je sice umožněn přístup na vysoké školy příslušníkům všech vrstev i ženám, ve skutečnosti je však vysokoškolské vzdělání přístupno majetnějším vrstvám, procento dělnické a rolnické mládeže mezi vysokoškoláky je velmi nízké, stejně jako počet vysokoškolsky studujících žen. Nevyhovující bylo i rozmístění sítě vysokých škol. Na území Čech a Moravy jsou vysoké školy soustředěny do dvou největších kulturních i hospodářských center — Prahy a Brna, pro celé území Slovenska je po dvacet let k dispozici pouze jediná vysoká škola. Počet vysokých škol technických byl vzhledem k průmyslové vyspělosti ČSR nedostatečný. Vysoké školy si pro vlastní potřebu vychovávaly minimum vědeckého dorostu, a proto příprava k vědecké práci na vysoké škole byla soukromou a značně nákladnou záležitostí.

Další vývoj vysokého školství byl násilně přerušen fašistickou okupací v letech 1939—1945. České vysoké školy jsou na podzim r. 1939 uzavřeny, mnoho studentů a učitelů bylo uvězněno za účast v protifašistickém odboji v koncentračních táborech, desítky z nich se odtud již nevrátili. Na památku studentské demonstrace proti fašistické okupaci byl 17. listopad prohlášen Mezinárodním dnem studentstva.

Jiným směrem se ubírá situace na Slovensku. V březnu 1939 se zde vytváří klérofašistická Slovenská republika (tzv. Slovenský štát), jenž se

---

[20] Vybrané kapitoly z dejín školstva a pedagogiky na Slovensku, Bratislava 1971, str. 33.

[21] Otakar Kádner, Vývoj a dnešní soustava školství II, Praha 1931, str. 128.

v první řadě snaží ovlivnit svým politickým zaměřením školský systém i výchovu.

Uzavření vysokých škol v Čechách a na Moravě znamenalo příliv slovenských studentů na Slovensko, v důsledku čehož jsou existující vysoké školy rozšiřovány.

Zákonem ze dne 3. července 1940 je Univerzita Komenského v Bratislavě přejmenována na Slovenskou univerzitu. Vedle tří dosavadních fafult je otevřena i přírodovědecká fakulta, na lékařské fakultě je realizováno farmaceutické studium. Technika, přemístěná z Martina do Bratislavy, se v červenci 1939 stává Slovenskou vysokou školou technickou.

K těmto dvěma vysokoškolským institucím v roce 1940 přibývá Vysoká škola obchodní se sídlem v Bratislavě.

Kvantitativní rozšíření vysokoškolské sítě nemohlo zastřít kvalitativní úpadek vědecké práce i pedagogického procesu na slovenských vysokých školách, ovládaného demagogickou klerofašistickou ideologií.

SOCIALISTICKÁ VYSOKÁ ŠKOLA

Počátek nové etapy v rozvoji vysokého školství, přerušeném fašistickou okupací Československé republiky, znamenalo osvobození Československa Sovětskou armádou v roce 1945.

Byl vytvořen předpoklad nejen pro politické reformy, ale také pro přestavbu v oblasti školství, jež by vycházela z morálních, politických a hospodářských principů budování socialistické společnosti.

Jedním ze základních východisek pro sjednocení a zestátnění školského systému se stal Košický vládní program, ve kterém se v článku XV. uvádí: „Bude provedena důsledná demokratizace, a to nejen umožní co nejširším vrstvám přístupu do škol i k jiným pramenům vzdělání a kultury, ale i v ideovém směru: v zlidovění samotného systému výchovy i povahy kultury, aby sloužila ne úzké vrstvě lidí, ale lidu a národu“.[22]

Vzdělání a výchova se stala předmětem zájmu celé společnosti, odrazem čehož je intenzívní pozornost, kterou vedoucí stranické a vládní orgány věnovaly školské problematice od prvních let budování socialistické společnosti.

Brány vysokých škol se otevírají již v prvním školním roce po osvobození. Je pro něj charakteristický velký příliv studentů, jimž uzavření českých vysokých škol za doby okupace znemožnilo začít nebo pokračovat ve vysokoškolském studiu.

Bezprostředně po osvobození se začíná s organizačními změnami vysokých škol.

V roce 1945 se realizuje:[23] zrušení německých vysokých škol v Praze a v Brně; přeložení Vysoké školy báňské z Příbrami do Ostravy; zřízení Akademie musických umění v Praze s odborem hudebním, dramatickým, tanečním, filmovým, a zřízení Vysoké školy politické a sociální v Praze

---

[22] Košický vládní program, nakladatelství Svoboda, Praha 1974, str. 35.

[23] Karel Jaroš, Jan Job, Rozvoj československého školství v číslech, SEVT, Praha 1961, str. 110—111.

s politickým, sociálním a novinářským oddělením, založení poboček lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Hradci Králové a v Plzni.

Rok 1946 přináší: obnovení univerzity v Olomouci jako československé státní univerzity s fakultami bohosloveckou, právnickou, lékařskou a filozofickou a s právem nosit označení „Univerzita Palackého"; otevření Vysoké školy umělecko-průmyslové v Praze, Vysoké školy zemědělského a lesnického inženýrství v Košicích; zřízení pedagogických fakult pro vysokoškolské vzdělání učitelů všech stupňů v Praze, Brně a v Bratislavě.

V roce 1947 je v Brně založena Vysoká škola sociální a Janáčkova akademie múzických umění s hudebním a dramatickým odborem.

Přes všechny organizační i obsahové změny nedochází v letech 1945 až 1948 k zásadním změnám v činnosti vysokých škol.

Zásadní možnost nastává po Únorovém vítězství v roce 1948. Naše společnost se definitivně dává na cestu budování socialistické společnosti. Politická i hospodářská opatření související s výstavbou socialismu se musela nutně promítnout i do činnosti vysokých škol, pokud měly stačit zvýšeným nárokům na výchovu mladé socialistické inteligence.

Ještě v roce 1948 se zřizují vládním nařízením pobočky pedagogické fakulty Karlovy univerzity v Plzni a v Českých Budějovicích, pedagogická fakulta bratislavské univerzity otevírá v témže roce svou pobočku v Košicích a v Banské Bystrici. Vznikem pražské Vysoké školy politických a hospodářských věd (1949) se současně ruší Vysoká škola politická a sociální, Vysoká škola obchodní v Praze a Vysoká škola sociální v Brně.

Dokumentem základního významu pro obsahovou, organizační, kádrovou i materiální přestavbu vysokého školství se stává vysokoškolský zákon z roku 1950. Ve svém znění zakotvuje požadavky, obsažené již v Košickém vládním programu i v usnesení IX. sjezdu KSČ. Vznikají pevné učební plány a osnovy, základními organizačními jednotkami vysokých škol se stávají katedry, marxismus-leninismus je začleněn do výchovně vzdělávacího procesu na vysoké škole. Lidově demokratická republika přebírá péči nad vysokým školstvím a ve shodě s principem demokratičnosti otevírá v roce 1949 státní kursy pro přípravu pracujících na vysoké školy. Tímto opatřením je vytvořen předpoklad pro změnu sociálního složení vysokoškoláků ve prospěch mládeže z dělnických a rolnických rodin, což odpovídá poúnorovému vedoucímu postavení dělnické třídy ve společnosti. Zřízení státních kursů bylo konkrétní realizací usnesení IX. sjezdu KSČ, jež ukládalo vyškolit v co nejkratší době mladou inteligenci, oddanou lidově demokratickému zřízení. Snahou umožnit co největší účast ve vysokoškolském studiu dělnické a rolnické mládeži se řídí i udělování stipendií a ubytování ve vysokoškolských internátech.

Po vydání vysokoškolského zákona nastává obrovský kvantitativní rozmach vysokého školství. Z hlediska potřeb národního hospodářství se dále upravuje a rozšiřuje síť vysokých škol a studijních oborů, nově vzniká řada fakult nebo se mění jejich přičlenění k jednotlivým vysokým školám, značný pohyb nastává i v názvech vysokých škol.

Není účelem naší práce dopodrobna pojmout všechny tyto změny. Zaměříme svoji pozornost jen na nejdůležitější z nich.

V Brně je v roce 1951 zřízena Vysoká škola stavitelství s fakultou inženýrského stavitelství, architektury a pozemního stavitelství, a v roce 1952

se zde Vysoká škola veterinární slučuje s Vysokou zemědělskou školou. V témže roce vzniká z dosavadní chemické fakulty Českého vysokého učení technického v Praze Vysoká škola chemická v Praze.

V roce 1953 je síť pražských vysokých škol obohacena o Vysokou školu železniční v Praze a Vysokou školu ekonomickou, vzniklou z hospodářské fakulty Vysoké školy politických a hospodářských věd v Praze. V Liberci je otevřena Vysoká škola strojní. V roce 1954 se změnil název Slovenská univerzita v Bratislavě na původní historické pojmenování Univerzita Komenského v Bratislavě.

Neobvykle prudký růst vysokého školství na Slovensku vychází ze snahy po překonání jeho hospodářské i kulturní zaostalosti. Bylo třeba především rozšířit síť vysokých škol z dosavadních center — Bratislavy a Košic do ostatních oblastí Slovenska. Tento požadavek se zvláště dotýkal technického školství, jehož struktura vzhledem k probíhající industrializaci Slovenska nevyhovovala.

Předpokládaný rozvoj hutnictví a strojírenství na východním Slovensku vedl v roce 1952 k založení Vysoké školy technické v Košicích. Naopak Vysoká škola zemědělská a lesnická se dělí a přemísťuje se z Košic do středisek oblastí s rozvinutým zemědělstvím, velkými lesními plochami a s tím související existencí dřevozpracujícího průmyslu. Tak v roce 1952 vzniká Vysoká škola zemědělská v Nitře a Vysoká škola lesnická a dřevařská ve Zvolenu. Současně byla zrušena Vysoká škola veterinární v Košicích a začleněna jako fakulta k Vysoké škole zemědělské v Nitře.

Rok 1953 přináší změnu v dosavadním systému učitelského vzdělávání. Zákon o školské soustavě a vzdělání učitelů mění učitelské studium pro všechny typy škol.

Poněvadž pedagogické fakulty nestačí vychovávat potřebný počet učitelských kádrů pro rychle se zvětšující počet základních škol, jsou zrušeny, a učitelské vzdělání je podle školského zákona realizováno takto: pro učitelky mateřských škol a učitele 1.—5. ročníku jsou založeny pedagogické školy; učitelé 5.—8. ročníku jsou vzděláváni na vyšších pedagogických školách (dvouletých, později tříletých) v Praze, Českých Budějovicích, Plzni, Ústí nad Labem, Brně, Opavě, Bratislavě, Banské Bystrici a v Prešově. Pro učitele středních škol se zřizují čtyřleté Vysoké pedagogické školy v Praze, Olomouci a v Bratislavě.

Velmi prudký vzrůst počtu vysokých škol přinesl s sebou i některé negativní rysy. Velký počet studijních oborů, často nedostatečně promyšlené rušení oborů a zřizování nových se odrazilo ve velkém počtu předmětů v učebních plánech a jejich neorganickým překrýváním. Studijní přetíženost posluchačů vedla k nízké úrovni znalostí, jež se ještě výrazněji projevuje v nedostatečné přípravě budoucích posluchačů na středních školách po zkrácení středoškolské docházky z 13 na 11 let.

K nejzávažnějším nedostatkům patřila nevyhovující úroveň vědecké práce na vysokých školách daná ve značné části nedostatkem odborně připravených pedagogických kádrů, nevyhovujícími prostorovými kapacitami a jejich materiálním vybavením.

K uvedeným problémům zaujalo stanovisko usnesení ÚV KSČ z roku 1956, jehož realizací je novela zákona o vysokých školách z 24. září 1956. Byl zdůrazněn význam vědeckovýzkumné činnosti na vysokých školách —

v tomto ohledu bylo například na Slovensku vytvořeno 25 vědeckovýzkumných pracovišť[24] — a současně bylo poukázáno na nutnost řešení všech nesrovnalostí v materiální i organizační sféře. Přistoupilo se i ke snížení počtu vyučovacích hodin a ke zdůraznění praktických cvičení ve výuce, čímž by se posílila její spojitost se společenskou výrobou.

Posledně jmenovaný faktor získával v průběhu dalších let díky nevyhnutelnému vědeckotechnickému rozvoji na závažnosti, odrazem čehož je i další stranický dokument z dubna 1959 „O úzkém spojení školy se životem a dalším rozvoji výchovy a vzdělání v Československu". Zdůraznění kvalitativních hledisek na výchově zvýšeného počtu vysokoškoláků, vyplývajícího z potřeb národního hospodářství, znamená nové přesuny v síti vysokých škol.

Vysoká škola dopravní z Prahy je přesunuta v letech 1960—1962 do Žiliny. Slovensko tak získává poprvé v historii vysokou školu, jež vychovává odborníky pro celou republiku (od roku 1963/64 vychovává tato škola i strojní inženýry).

Další vysoká škola s celostátní působností vzniká přeložením Farmaceutické fakulty z Brna do Bratislavy.

Nejvýznamnějším krokem v oblasti vysokého školství na konci padesátých let je založení Univerzity Pavla Josefa Šafaříka v Košicích. Vznikla v roce 1959 z Lékařské fakulty P. J. Šafaříka v Košicích, náležející předtím Univerzitě Komenského v Bratislavě a z Filozofické fakulty v Prešově, jež byla součástí Vysoké školy pedagogické v Bratislavě. Vládní nařízení z r. 1960 zrušilo název Univerzita v Brně a změnilo je v pojmenování Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně.

Na konci padesátých a začátku šedesátých let dochází opět ke změnám v systému učitelského vzdělávání. Jsou zrušeny vyšší pedagogické školy i vysoké školy pedagogické vzniklé v r. 1953. Funkci vyšších pedagogických škol přejímají pedagogické instituty zřízené v Praze, Brandýse nad Labem, Hradci Králové, Pardubicích, Jihlavě, Českých Budějovicích, Plzni, Karlových Varech, Ústí nad Labem, Brně, Gottwaldově, Olomouci, Ostravě, Trnavě, Nitře, Banské Bystrici, Martině, Prešově a v Košicích.

Ani tato reorganizace nebyla konečná. V roce 1964 je počet pedagogických institutů snížen a jsou z nich vytvořeny pedagogické fakulty postavené na roveň univerzit a existující buďto v univerzitním rámci nebo samostatně. První typ pedagogických fakult byl soustředěn do Prahy, Brna, Olomouce, Trnavy a Prešova, samostatné pedagogické fakulty začínají fungovat v Českých Budějovicích, Plzni, Ústí nad Labem, Hradci Králové, Ostravě, Nitře a v Banské Bystrici.

Měnící se podmínky socialistické společnosti v období vědeckotechnického rozvoje vyžadovaly vypracování nové koncepce činnosti vysokých škol v Československu. Nový vysokoškolský zákon vešel v platnost 16. března 1966.

Působení pravicových oportunistických sil v krizových letech 1968—1969 nezůstala ušetřena ani oblast vysokého školství. Obnovit socialistický charakter vysoké školy, jenž byl postupně oslabován již při realizaci vysokoškolského zákona z r. 1966, a posílit vedoucí úlohu strany a státu ve všech

[24] Ján Kotoč a kol., Slovenské školstvo po oslobodení, SPN, Bratislava 1970, str. 118.

úsecích činnosti vysokých škol napomohla novela zákona č. 19/1966 Sb. ze dne 17. prosince 1969.

Po úspěšném završení konsolidačního procesu se stává zásadním dokumentem pro další usměrnění práce vysokých škol usnesení ÚV KSČ z 3. července 1973 „Vývoj, současný stav a další úkoly československého školství".[25] Tento dokument staví před vysoké školy nutnost rozvíjet na kvalitativně vyšší bázi celý komplex komunistické výchovy a vymezuje rovněž profil absolventa vysoké školy, jenž nemůže být dán pouze sumou jeho profesionálních znalostí, ale také vysokým stupněm ovládnutí všeobecného vzdělání a kulturních, politických a morálních kvalit. Z toho plyne nutnost nového pojetí obsahu studia a jeho struktury, modernizace a maximální efektivnost výchovného a vzdělávacího procesu na vysoké škole.

Kvantitativnímu rozmachu vysokých škol, soustředěných do jednadvaceti vysokoškolských center, odpovídá i obrovský nárůst počtu posluchačů:

Vývoj vysokých škol a počtu vysokoškolských studentů[26]

Školní rok	Počet vysokých škol			Počet studentů řádného studia (IS – DS) v tis.		
	ČSSR	ČSR	SSR	ČSSR	ČSR	SSR
1945/1946	11	8	3	55	46	9
1960/1961	30	20	10	56	39	17
1975/1976	36	23	13	151,3	90	61,3
1976/1977	36	23	13	164,8	99,2	65,6
1977/1978	36	23	13	176	107	69
1978/1979	36	23	13	196,2	118,6	77,6

Socialistický stát uvolňuje značné prostředky na realizaci školské politiky. Studium na vysokých školách je bezplatné. Studentům poskytuje stát stipendia, jsou nemocensky a úrazově pojištěni, podle možností je jim umožněno stravování v menzách a ubytování ve vysokoškolských kolejích. Ubytovací možnosti se od roku 1953 více než ztrojnásobily (v roce 1953 bylo k dispozici 13 187 míst v kolejích, v roce 1976 se tento počet zvýšil na 45 651). Postupně se zlepšovala i kvalita ubytování ve prospěch pokojů jedno a dvoulůžkových. Starší vysokoškolské objekty jsou modernizovány, nově vybudovány byly vysokoškolské areály v Praze, Ostravě, Olomouci, Nitře, Bratislavě, Žilině, Košicích.

Měsíční výše příspěvku, jenž student za ubytování v kolejích zaplatí, činí v průměru 40 Kčs. Přitom náklady na 1 lůžko dosahují částky 350 až 400 Kčs, z čehož vyplývá, že stát přispívá na ubytování ve vysokoškolských kolejích částkou 300 až 400 Kčs. Investiční náklady na vybudování jednoho místa v koleji se pohybují kolem 100 000 Kčs.[27] I přes uvedené pozitivní výsledky není kapacita kolejního fondu stále dostačující. Jak ukazují pro-

[25] Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973, ÚV KSČ, Praha 1973, str. 20.

[26] Rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy po XV. sjezdu KSČ, ÚV KSČ, Praha 1979, str. 46.

[27] Jiřina Löschingerová, K problémům vysokoškolských kolejí, Vysoká škola, roč. XXV (1976—77), č. 8, str. 377—381.

vedené analýzy, je zvyšující se zájem o ubytování v kolejích ovlivněn zvýšením počtu vysokoškoláků s trvalým bydlištěm vzdáleným sídlu vysoké školy, rostoucí úrovní ubytování v kolejích i jeho ekonomickou výhodností.

Socialistický stát si plně uvědomuje důležitost výchovných i sociálních funkcí, jež vysokoškolské koleje plní. Tento aspekt, stejně jako vysoký plánovaný růst vysokoškoláků v 6. a 7. pětiletce si vynucují rychlý kvantitativní růst kolejních fondů. Podle usnesení XV. sjezdu KSČ má být v 6. pětiletém plánu předáno do užívání 13 tisíc lůžek, což znamená, že z celkového počtu vysokoškoláků bude 75 % ubytováno ve vysokoškolských kolejích.

Základním druhem studia na vysokých školách je *řádné studium*, k němuž mohou být přijati uchazeči s úplným středoškolským vzděláním. Trvá 4—6 let a je zakončeno státní závěrečnou zkouškou. Vedle řádného studia realizují vysoké školy podle potřeby *mimořádné studium* vybraných předmětů, jež však neposkytuje úplné vysokoškolské vzdělání. V roce 1960 bylo zřízeno pro pracovníky s ukončeným vysokoškolským vzděláním *postgraduální studium*, které slouží ke zvyšování kvalifikace vysokoškolských absolventů, k získání užšího odborného zaměření a k seznámení s nejnovějšími poznatky v příslušném oboru. Od roku 1967 je povinně zavedeno postgraduální studium pro učitele základních a středních škol na pedagogických, filozofických, přírodovědeckých fakultách a na fakultách tělesné výchovy a sportu. Je dálkové, dvouleté a zakončené obhajobou písemné práce a ústní zkouškou. Jeho absolvování umožňuje platový postup učitele. Další formou studia na vysokých školách v ČSSR je *studium při zaměstnání*, a to buďto večerní, dálkové či externí. Bylo zavedeno v roce 1952 a umožňuje získat pracujícím vysokoškolské vzdělání bez přerušení zaměstnání. Studujícím při zaměstnání je poskytováno placené volno nebo jiná hospodářská zabezpečení.

Dokladem důsledně demokratického charakteru naší školské soustavy je odstranění diskriminace příslušníků slovenského národa v možnostech vysokoškolského vzdělání, stejně jako dosahovaný podíl mládeže z dělnických a rolnických rodin v celkovém počtu vysokoškoláků v denním studiu.

Ani dosažený stav nelze považovat za konečný. Socialistická společnost prochází ve svém rozvoji kvalitativními změnami, což se zcela zákonitě musí projevit i v oblasti výchovy a vzdělání. Nové aspekty ideově politické, ekonomické, sociální, kulturní i technické se promítly i do dokumentu „Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy", jehož základem se staly závěry XIV. sjezdu KSČ, usnesení plenárního zasedání ÚV KSČ ze 4. července 1973 i program dalšího rozvoje výchovy a vzdělání v ČSSR přijatý na XV. sjezdu KSČ.

Tento dlouhodobý projekt, jenž počítá s postupnou přestavbou všech stupňů jednotné školské soustavy, stanovil i základní vývojové tendence v oblasti vysokého školství, neboť právě zde se v důsledku realizace vědeckotechnické revoluce, proměny vědy v bezprostřední výrobní sílu předpokládají kvalitativní změny v obsahu, organizaci i metodách práce vysoké školy.

Vysokoškolské studium má být založeno „na hlubokém teoretickém základu a nezbytném osvojení praktických dovedností a návyků, ... umožňuje, aby se absolventi uměli rychle přizpůsobovat měnícím se podmín-

kám a požadavkům vyplývajícím z rozvoje vědy a techniky, ... zabezpečuje schopnost absolventa působit po absolvování ve společenské praxi a rychle se adaptovat pro konkrétní podmínky".[28]

Podíl studentů-vysokoškoláků z dělnických a rolnických rodin (v %)[29]

Školní rok	ČSR	SSR
1970/1971	33,0	50,5
1971/1972	48,1	62,2
1972/1973	51,5	65,0
1973/1974	59,6	64,9
1974/1975	61,0	66,7
1975/1976	63,7	64,2
1976/1977	60,3	64,3
1977/1978	61,4	65,0
1978/1979	60,3	66,6

V souladu s těmito požadavky je obsah studia zpracováván podle rozvoje jednotlivých vědních disciplín a požadavků praxe. Nově je zaváděna výchova k připravenosti absolventů vysokých škol pro veřejně politickou práci formou společenskopolitické praxe, jež bude uskutečňováno ve spolupráci se SSM a dalšími společenskými organizacemi.

Síť vysokých škol v ČSSR a rozmístění studijních oborů se upraví tak, aby co nejlépe vyhovovala společenským potřebám a ekonomickým hlediskům.

Nové pojetí výchovně vzdělávací soustavy je koncipováno na principu celoživotního vzdělávání a výchovy, neboť vysoká škola současnosti a tím méně budoucnosti nemůže již připravit svého absolventa jako „hotového" odborníka na celý život. Nové kvality ve společenské praxi i vědeckém poznání nutí pojímat studium jako jednotný a dlouhodobý proces základního, adaptačního, inovačního a rekvalifikačního studia.

Rozbor rozvoje vědního oboru, obsahu studia, požadavků praxe i postgraduálního studia povede k úpravě délky vysokoškolského studia.

Optimalizace délky vysokoškolského studia byla již provedena na následujících studijních oborech[30] (viz tabulka na str. 126).

Optimalizace délky studia spolu s racionalizací jeho obsahové náplně, metod i organizace výchovně vzdělávacího procesu je základem pro realizaci účelně prováděné výchovy socialistického odborníka i občana.

РАЗВИТИЕ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Автор свою статью посвящает вопросу возникновения высшего учебного заведения как учреждения с самого древнего времени до наших дней.

[28] Projekt dalšího rozvoje československé výchovně vzdělávací soustavy, Vysoká škola, roč. XXV (1976—77), č. 7, str. 294.

[29] Rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy po XV. sjezdu KSČ, ÚV KSČ, Praha 1979, str. 47.

[30] Rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy po XV. sjezdu KSČ, ÚV KSČ, Praha 1979, str. 49.

Školní rok	Typ studia	Změna délky studia
1973/1974	žurnalistika	zkráceno z 5 na 4 roky
1974/1975	ekonomické obory	zkráceny z 5 na 4 roky
	právnické obory	zkráceny z 5 na 4 roky
	obory lesnictví	zkráceny z 5 na 4,5 roku
	veterinární obory	zkráceny z 5,5 na 5 let
	jednooborové studium na filozofických fakultách a na FVTS	zkráceno z 5 na 4 roky
1977/1978	studium architektury	zkráceno z 6 na 5 let
	všeobecná farmacie	zkráceno z 5 na 4 roky
	neučitelské obory filozofických fakult (jednooborové)	zkráceny z 5 na 4 roky
	umělecké obory	zkráceny z 5—6 let na 4—5 let
	vybrané obory na VŠST v Liberci	zkráceny z 5 na 4 roky
	učitelské studium pro 5. až 12. ročník	jednotně upraveno na 5 let (dosud 4—5 let)
1978/1979	provozně ekonomické fakulty VŠZ	zkráceny z 5 na 4 roky
	hornické a hutnické obory VŠB v Ostravě	zkráceny z 5 na 4 roky
	obory VŠD v Žilině	zkráceny z 5 na 4 roky
	studijní obory VŠCHT Pardubice	zkráceny z 5 na 4 roky

В первых двух частях показан сжатый обзор развития содержания и организации самых известных университетов в Центральной и западной Европе, подробнее эти точки зрения анализированы в рамке чешских и словацких высших учебных заведений университетского и технического направления.

Заключительная часть статьи документирует усилие о квалитативной и квантитативной перестройке воспитания и образования в чехословацких вузах со времени освобождения по 1979 год.

DIE ENTWICKLUNG DER HOCHSCHULEN

Die Verfasserin verfolgt in ihrem Aufsatz das Entstehen der Hochschule als Institution von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. In den ersten zwei Teilen ist eine kurze Übersicht der Entwicklung des Inhalts und der Organisationanordnung der bedeutendsten Universitäten in Mittel- und Westeuropa angeboten. Ausführlicher sind diese Standpunkte analysiert im Rahmen des tschechischen und slowakischen Hochschulwesens, sowohl an den Universitäten, als auch an den technischen Hochschulen. Der Abschlußteil des Aufsatzes dokumentiert das Bestreben nach der qualitativen und quantitativen Umgestaltung der Erziehung und der Bildung an den tschechoslowakischen Hochschulen seit der Befreiung bis 1979.